

Fehér Ágota

A fejlesztő értékelés mint a teljesítménymotiváció támogatása¹

Minden gyermek alapjaiban hordozza magában a világ felfedezésének, megismerésének vágyát, az életkor növekedésével azonban egyre több és egyre magasabb szintű ismeret elsajátítása válik hangsúlyossá, miközben lényeges külső, intézményi meghatározók is szerepet játszanak a folyamatban. Nagy segítséget jelent a belső elköteleződés, a tudásvágy fenntartása, a kitartás készsége, mindezek jelentős meghatározók a további információgyűjtésben és a velük való gondolati munkában, összefüggések meglátásában, s végső soron a minőségi eredményesség elérésében a tanulmányi előmenetel során.

A folyamatot mindvégig kíséri a felnőttek értékelése, ám nem mindegy, hogy ez milyen formában történik. Amennyiben az a célunk, hogy a személyiség fejlődése is segítséget kaphasson, a gyermek maga is törekedjen az egyre jobb eredményre, feladatainak minél magasabb szintű, pontos teljesítésére, s eközben egyre magasabb minőségben saját képességeinek kibontakoztatására, úgy fejlesztő értékelést érdemes alkalmazni. Jelen tanulmányban ennek főbb sajátosságait tekintjük át, s a teljesítménymotivációval való összefüggéseinek, ezzel a teljesítménymotiváció támogatásának lehetőségeként foglaljuk össze főbb mechanizmusait.

A teljesítménymotiváció és főbb meghatározói

A gyermekek tudáshoz, tanuláshoz fűződő viszonyulásának gyökerei már jóval az iskolába érkezés előtt megalapozódtak, természetesen a család közvetítésével, az általuk kifejezett viszonyulásmód mentén. Ha a tudás mint érték jelenik meg a család életében, ha a gyermek kérdéseire szívesen kapcsolódnak a világ teljesebb megismerését gazdagító gondolatokkal, úgy azt a belső tüzet is hatékonyan tartják életben, ami a gyermek érdeklődésének további formálódását, mélyülését lánggal kíséri. Mindennek a tehetséggondozás vonatkozásában is fontos szerepe van, hiszen a kitartást, a feladatok irányában kifejeződő elköteleződést ugyancsak támogatja, ami a tehetség egyik jeleként is azonosítható. „A tehetséges gyermekekre szinte minden esetben különösen erősen jellemző az intrinzik, belső motiváció. Erre érdemes korán felfigyelni: ezek a gyermekek mindig akarnak valamit, és azt mindig nagyon akarják. Sokkal nehezebb elterelni a figyelmüket” (B. Trefil–Herskovits, 2013, 127). Erős belső késztetést hordoznak magukban már kisgyermekkortól egy feladat minél teljesebb elvégzése, eredményesebb megoldása vonatkozásában, és ezt már a család támogatása is megsegítette.

¹ A kutatást a Károli Gáspár Református Egyetem Pedagógiai Karának *Tehetséggondozás és minőségbiztosítás új környezetben* című pályázata támogatja.

Forrás: Nagy Fanni archívuma

„Kisiskolás korban a pedagógus hozzáállása, értékelése, tanulással kapcsolatos közvetítő szerepe lesz nagyon hangsúlyos, mert [ugyancsak] erősen meghatározza a gyermek tanuláshoz való viszonyát” (B. Trefil–Herskovits, 2013, 127). Ekkor különösen lényeges, hogy a pedagógus megértse a gyermek információéhségét, elmélyülési, felfedezési vágyát, s hogy lehetőséget nyújtson az egyéni új gondolatok megfogalmazódására, egy-egy feladat egyedi megoldásának megtalálására. Mindezekkel összhangban a pedagógusi értékelés, visszajelzés módja is jelentős szereppel bír a gyermek belső elköteleződésének további fenntartásában: fontos támogatni, hogy többféleképpen is megoldást találhassanak a diákok, s ehhez illeszkedő elfogadó és nyitott légkört, valamint feladatadási módokat is szükséges alkalmazni (Balogh, 2019; Dávid–Polonkai, 2019).

A fejlesztő értékelés

A teljesítménymotiváció fenntartásához és a személyiségfejlődés minél gazdagabb támogatásához kapcsolódóan a pedagógusok sokat tehetnek a gyermekek számára nyújtandó visszajelzéseik tudatos formálásával. Mindez alapjaiban segítő erőforrást jelent mind a tehetséggondozás folyamatában (Balogh, 2019), mind a több megsegítést igénylő gyermekek támogatása során egyaránt.

Pedagógusok körében végzett kutatás eredményei megerősítették: „A pedagógusok több mint fele a diagnosztikus értékelés kapcsán is adna osztályzatot, és hozzávetőlegesen fele-fele arányban gondolják vagy nem gondolják azt, hogy az iskolai munkában minden értékelés végső soron szummatív értékelés. (...) Támogatják a változatos értékelési módszerek alkalmazását, de ugyanakkor ragaszkodnának a jól beváltakhoz is” (Bánné Mészáros, 2023, 60). Alapvetően tehát a megkérdezettek nem hagynák el a saját kisiskolás élményeikben is megtapasztalt értékelési módszerek alkalmazását, ám mivel az újabb lehetőségeket sem utasítják el – csak

feltehetően nem érznek azok kapcsán kellő jártasságot –, így jelen írás is segíteni törekszik a részletek bemutatásával.

A fejlesztő értékelés alapvetően magában hordozza a diákok fejlődését támogató, azért célzottan is tenni kívánó pedagógusi viszonyulást. „Az utóbbi évtizedben hangsúlyos, az értékelés tanulást támogató megközelítései szerint a diák értékelésének elsődleges célja annak meghatározása, hogy a tanuló mit tud, mire képes, azért, hogy erre a tudásra alapozva segítse őket a tanulásban és abban, hogy megalapozott döntést hozzanak saját tanulásuk következő lépéséről, így az értékelés minősítő funkciója mellett a tanulást támogató, a visszacsatolást a fejlesztés szolgálatába állító szerepe is meghatározóvá válik” (Rapos, 2022).

Forrás: Nagy Fanni archívuma

Ennek nyomán fontos az értékelés folyamatának részévé tenni a következőket:

A tanulási folyamat céljainak értelmezése, meghatározása (tantervi, iskolai célok, az osztályba járó diákok figyelembevételével)	Mit és miért tanul majd a tanuló?
Az érintett szereplőkkel történő értelmezése, esetleges pontosítása a diákkal történő egyeztetés alapján	Mit és hogyan tanul majd a tanuló?

Az értékelés módszereinek és eszközeinek tanulási folyamatba történő illesztése	Honnan tudjuk, hogy megtörtént-e a tanulás? Hogyan gyűjtjük össze a tanulásra és eredményeire utaló adatokat?
Információgyűjtés, elemzés és visszacsatolás	Hogyan kap a diák a tanulás folyamatában visszajelzést? Hogyan kap a diák lezáró, értékelést?
A tanulási folyamat lezárását követő reflexió és új célok kijelölése az előző eredményekre építve	Mi lesz a következő lépés a tanulás során?

*1. táblázat: Az értékelés folyamatának részei
Forrás: Rapos, 2022*

Összességében az értékelés lényege, hogy „meggyőződjünk arról, hogy a diákok elérték-e a kitűzött célokat, azaz a meghatározott és a kívánt tanulási eredményeket” (Farkas, 2019, 17). Értékelés által tehát megragadhatóbbá törekszünk tenni a diákok eddigiekben elért eredményét annak tükrében, hogy az adott téma, gondolkör elsajátításának útján a minél teljesebb ismeretrendszer felé vezető úton hol tartanak. Időről időre szükséges ez a tükrözés ahhoz, hogy maga az egyén is megtapasztalhassa az eddig befektetett munkálatainak értékét, ezzel újabb motiváló erőforrásokat merítsen a minél eredményesebb teljesítmény eléréséhez.

A fejlesztő értékelés alkalmazását meghatározó körülmények

Ahhoz, hogy a fejlesztő értékelés valóban beteljesíthesse fejlesztő hatását és lélekben is támaszul szolgálhasson, a legfontosabb bázist a pedagógus-diák kapcsolat és az a légkör jelenti, ami e kapcsolatot kíséri, s a kommunikáció, ahogyan kifejeződnek az értékelés-visszajelzés gondolatai.

A pedagógus-diák kapcsolat és légkör vonatkozásában egyértelmű, hogy a feszültség megélése, a kudarc és sikertelenség hangsúlya eredendően távolító hatású, a teljesítménymotivációt csökkenti. A pedagógus a visszacsatolásai során nem mindegy, hogy a tudáselemekre és konkrét ismeretek minél pontosabb és teljesebb átadására koncentrál, vagy a tanuló saját egyéni feldolgozásmódját és tapasztalatszerzését támogatja (Szarka–Szabó L., 2024, 32). Ez utóbbi hordozza magában az egyén megszólítódását, saját kapcsolódásának mentén segíti további információk megismerését és újabb gondolatok, összefüggések megtalálását. A fejlesztő értékelés „célja a tanulási folyamat hatékonyságának elősegítése. A visszacsatolás révén a tanuló képet kaphat saját elért teljesítményéről, megerősítést nyerhetnek erősségei és feltárára kerülhetnek nehézségei, tanulási hibái. Ezek lehetővé teszik mind a tanulási, mind pedig a tanítási stratégiák megváltoztatását, amelyek új módszerek, formák és eszközök alkalmazásának nyitnak teret” (Szarka–Szabó L., 2024, 42–43). Fontos tehát olyan értékelést nyújtani, ami a tanulás folyamatában kifejeződő tanulói személyes erőfeszítéseket is támogat és megerősít – ehhez pedig olyan pedagógusi viszonyulással fordulni felé, ami teret ad ezeknek, észreveszi és e reakciókat, megéléseket közvetlenül is megerősíti. Többek között pl. a tanulói munkáltatás és interaktív környezet biztosítása megszólítja a tanulási szándékot, mozgósítja a meglévő ismereteket és készségeket, valamint az aktuális megértést is kifejezi.

Forrás: Nagy Fanni archívuma

A kommunikáció vonatkozásában leginkább segítőként érdemes tekintenünk a pedagógusra, s a humanisztikus pszichológiai szemléletben gyökerező alapértékeket érdemes követni: a diák személyének – és nem a cselekedetének – feltétel nélküli elfogadását, az empátiát és a hitelességet. Hiszen a személyben eredendően meglévő fejlődőképességet ezek segítik megtámogatni, őt magát megerősíteni abban, hogy rátalálhasson saját értékeire (Billédi, 2025). Minden olyan szóbeli és nem verbális kifejezőmód, amely ezeket fejezi ki és támogatja, fontos szereppel bír – tehát minden, ami a diák alárendelődését fokozza, személyében való hibáit emeli középpontba, közléssorompóként akadályozza a fejlődőképesség megtapasztalását és megvalósítását is (Rapos, 2022).

Mindezek helyett érdemes többek között a pedagógus kérdezésmódját tekintve a nyitott, egyéni átgondolást és összefüggéslátást is megszólító kérdéseket alkalmazni (Szarka–Szabó L., 2024), ezek mindenképpen előnyösek a diákok személyes bevonódásának, teljesítménymotivációjának támogatására. Már a „Fogalmazd meg a saját kérdéseidet!” is hasznos segítséget jelent, ám ezen túl további kérdéslehetőségek is rendelkezésre állhatnak:

A megértésre vonatkozó kérdések	Hogyan foglalnád össze...? Milyennek képzeled...?
Alkalmazásra vonatkozó kérdések	Hogyan példázza...? Hogyan áll kapcsolatban...?

Elemzőkészségre vonatkozó kérdések	Hogyan csoportosítanád...? Miben hasonlít / Miben különbözik...?
Összeillesztésre vonatkozó kérdések	Mire következtetsz...? Mit fűznél hozzá...? Milyen megoldást javasolnál...?
Értékelésre vonatkozó kérdés	Hogyan raknád sorrendbe...?

2. táblázat: Nyitott kérdések típusai Bloom taxonómiájára építve
Forrás: Szarka–Szabó L., 2024, 90

Fejlesztő értékelés és önértékelés

A tanulási folyamat támogatásához kapcsolódóan a fejlesztő értékelés fontos segítséget nyújt abban, hogy a diákok aktív részesei legyenek a saját tanulási folyamatuknak, ehhez pedig hozzátartozik önmaguk monitorozása is: a fejlesztő értékelésnek értékes szerepe van a diákok önértékelésének fejlesztésében is (Molnár–Vigh, 2013). Pozitív eredményesség esetén mindez mindig könnyen megvalósul, hiszen saját örömeink megélése és azokról való beszámolás is hamar, önmagától is gyakran kifejeződik, ám a nehézségekkel, hiányokkal, saját hibázásokkal való szembesülés már akadályt jelenthet e folyamatban. Ezért is különösen lényeges a biztonságélmény a pedagógussal való kapcsolatban, s az osztályteremben általában is. Nem a versenyhelyzet, mások legyőzése a cél, hanem maga az út minél teljesebb bejárása a feladatok megoldása irányában, s így sokkal inkább érzelmi-akaratú tényezőkkel függ össze az eredményesség (Szarka–Szabó L., 2024, 113).

A pedagógus számára mindez azt is üzeni, hogy a diákok személyére hangolt feladatadási és értékelési módokat szükséges alkalmazni, hiszen ennek az útnak bejárása minden személy esetében más és más – miközben bizonyos, hogy egyetlen osztályközösségben is igen jelentős különbségek fordulhatnak elő képességekben, tudásrendszerben, gondolkodási műveletek alkalmazásában. Ha pedig a pedagógus személyre hangolt figyelme megmutatkozik, az mintát is jelenthet a diákok számára saját haladásuk monitorozásában, így önismeretük fejlődéséhez is hozzájárul.

A következő fejlesztő értékelési technika segítséget nyújthat ennek megvalósításában: szólítsuk meg a diákokat a következő gondolati szálak mentén: „Tudom” – „Tudni akarom” – „Megtanultam” (Szarka–Szabó L., 2024, 125). E három átgondolandó irány segítséget jelent mind a korábbról már ismert tartalmak bevonásában, az aktuális feldolgozásra váró témához illesztésében, mind az új ismeretek elsajátításának tudatosításában. Megszólít tanulási folyamathoz kapcsolódó célokat, így a fejlesztő értékelés lényegi meghatározójaként segít a jelen állapot ezen célokkal való összevetésében is. Mindemellett a gondolati szálak által megszólításra kerülnek hiányok, még el nem ért célok is, amelyek kapcsán a pedagógusnak ismét fontos szerepe van abban, hogy ne a szorongást fokozzák, hanem motiváló erőforrásként segíthessék a megismerés vágyát. Ezt megerősíthetjük többek között azzal, hogy ismét a diák személyes megszólítását támogassuk a témában saját kérdéseinek és tudáselemeinek, valamint az őt érdeklő témaszálaknak megnevezésével.

A megtanulandó anyag elsajátításához kapcsolódó további személyes átgondolási lehetőség fejlesztő értékelési technika: szólítsuk meg a diákokat a következő gondolati szálak mentén:

5	fogalom, amit a mai órán megtanultam
4	dolog, ami felkeltette az érdeklődésemet
3	példa a tanórai anyaghoz kapcsolódóan
2	ellenpélda a tanórai anyaghoz kapcsolódóan
1	kérdés, ami még a fejemben motoszkál

3. táblázat: „5-4-3-2-1” fejlesztő értékelési technika
Forrás: Szarka–Szabó L., 2024, 191

A fejlesztő értékelés a diákok személyére hangolt specifikumokon túl fontos lehetőségeket rejt az iskolai közösség vonatkozásában is: hiszen a diákok saját személyes tanulmányi előmenetele kiemelten az osztályközösséghez való kapcsolódás által válik teljessé, és hosszabb távon is értéket jelent, ha a tudásban való gyarapodás egy csoportban is értéket jelentve valósulhat meg. Ezért a fejlesztő értékelés lehetőségei közül zárasként olyan példát is bemutatunk, amelyet mind önértékelési, mind a csoporttársak által is végzett értékeléshez kapcsolódóan lehet hasznosítani:

	Válaszaim	Csoporttársaim értékelése 		
Mivel segítettem a csoportomat?				
Milyen erősségemet emelném ki a csoportmunka során?				
Milyen gyengeségemet emelném ki a csoportmunka során?				
Milyen szerepkörben dolgoztam a csoportban?				
Legközelebb milyen szerepkörben szeretnék dolgozni?				
Mit tehettem volna, hogy hatékonyabb tagja legyek a csoportnak?				

4. táblázat: Tanulói önreflexió a csoportmunka során betöltött szerephez kapcsolódóan
Forrás: Szarka–Szabó L., 2024, 199

Az értékelés témája érezhetően komplex és sokrétű, s ezen belül a fejlesztő értékelés ugyancsak számos további lehetőséget tartogat. A diákok személyiségének fejlesztése minden pedagógiai folyamatban fontos, hogy megvalósulhasson, hogy a magukban hordozott legjobb képességek kibontakozhassanak, és ezzel eredményesebbé válhassanak tanulmányaikban. Ha mindeközben az egyéni belső elköteleződés is megtámogatható, az fontos segítséget jelent a kitartás későbbi útjain is, így bízunk abban, hogy a pedagógusok a fejlesztő értékelés segítségével ezt a hosszabb távú segítő hatást ugyancsak megtámogathatják.

A tanulmány bírálati folyamaton ment keresztül.

Felhasznált irodalom

Bánné Mészáros Anikó (2023): *A tanárok és a pedagógiai értékelés – A pedagógusok attitűdjei a 6. kompetencia elvárásaihoz kapcsolódóan*. In: Új Pedagógiai Szemle, 5–6. sz., 37–62., url: [https://upszonline.hu/resources/volumes/73/issues/05-06/upsz_73\(05-06\)_2023__008__banne_meszaros_aniko.pdf](https://upszonline.hu/resources/volumes/73/issues/05-06/upsz_73(05-06)_2023__008__banne_meszaros_aniko.pdf) (Letöltés ideje: 2025. december 20.)

Billédi Katalin (2025): *A segítő beszélgetés szerepe a gyógypedagógiai tanácsadásban és konzultációban*. In: Magyar Pszichológiai Szemle, 80. évf., 3. sz., 494–506., url: <https://akjournals.com/view/journals/0016/80/3/article-p494.xml> (Letöltés ideje: 2025. december 20.)

B. Trefil Edina – Herskovits Mária (2013): A tehetséges gyerekek/fiatalok problémái – problématípusok. In: Herskovits Mária – Ritoók Magda (szerk.): *Tehetségek vonzásában. A tehetséges fiatalok segítése az életviteli-életvezetési tanácsadó szolgálatok módszertani támogatásával. Kézikönyv*. Budapest, Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület, 120–140., ISBN: 978-963-88170-5-1., url: file:///D:/2021_m%C3%A1rcius/Cikkek_tanulm%C3%A1nyok_k%C3%B6nyvek/Tehets%C3%A9g/Tehets%C3%A9gek%20vonz%C3%A1s%C3%A1ban_FETA%20k%C3%B6nyvek.pdf (Letöltés ideje: 2025. december 20.)

Balogh László (2019): A komplex tehetségfejlesztő programok kidolgozásának tartalmi szempontjai. In: Szabó Zsuzsa (szerk.): *A tehetség kézikönyve*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 210–235., ISBN: 978-615-00-6636-3, url: https://tehetseg.hu/sites/default/files/kezikonyv/nk_mind_0.pdf (Letöltés ideje: 2025. december 20.)

Dávid Mária – Polonkai Mária (2019): A tehetségfejlesztő szakemberek szerepei, együttműködésük. In: Szabó Zsuzsa (szerk.): *A tehetség kézikönyve*. Budapest, Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége, 635–650, ISBN: 978-615-00-6636-3, url: https://tehetseg.hu/sites/default/files/kezikonyv/nk_mind_0.pdf (Letöltés ideje: 2025. december 20.)

Farkas Éva (2019): *Tanulási eredmények értékelése a felsőoktatásban*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, ISBN: 978-963-306-642-3., url: <https://mek.oszk.hu/19300/19399/> (Letöltés ideje: 2025. december 20.)

Molnár Edit Katalin – Vígh Tibor (2013): *A tantervelmélet és a pedagógiai értékelés alapjai*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, url: https://eta.bibl.u-szeged.hu/1685/2/tantervelmlet_s_a_pedagogiai_rtkels_alapjai/www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Tantervelmlet_s_a_pedagogiai_rtkels_alapjai/index.html (Letöltés ideje: 2025. december 20.)

Rapos Nóra (2022): A pedagógiai értékelés. In: Falus Iván (főszerk.) – Szűcs Ida (szerk.): *A didaktika kézikönyve. Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz*. XIX. fejezet. Budapest, Akadémiai Kiadó, ISBN: 978-963-454-845-4. https://mersz.hu/dokumentum/m1037adk__360/#m1037adk_fxix (Letöltés ideje: 2025. december 20.)

Szarka Katalin – Szabó L. Dávid (2024): *Az iskolai fejlesztő értékelés elmélete és módszertana*. Komárom, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, ISBN: 978-80-8122-504-8., url:

<https://pf.ujs.sk/documents/books/SzK%20SzLD%20beliv.pdf> (Letöltés ideje: 2025. december 20.)